

Таким чином, цінності керівника формуються у процесі соціалізації під час засвоєння нових знань і соціально-психологічного досвіду, проявляються у їхньому спілкуванні та діяльності, реалізуються у процесі життєдіяльності на основі індивідуального досвіду.

Як правило, сформувавши свої ціннісні орієнтації, людина зберігає їх упродовж усього життя, і лише в кризові періоди система цінностей змінюється. Це стосується здебільшого структури цінностей і відображає зміни пріоритетів, унаслідок чого одні цінності стають більш значущими, а інші поступаються їм місцем.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Волошина Н. В., Бондар І. В., Шакіб О. В. Ціннісні орієнтації сучасних керівників в умовах трансформації українського суспільства //Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Психологічні науки. 2017. №. 3 (1). С. 51-56.
2. Гудзь О. Є. Цифрова економіка: зміна цінностей та орієнтирів управління підприємствами //Економіка. Менеджмент. Бізнес 2018. Т. 2. №. 24. С. 4-12.
3. Дурнєва Т. В. Формування ефективного стилю керівництва в освіті: ціннісні орієнтації. 2016.
4. Журавльова В. В. Фактори розвитку особистості керівника //Проблеми сучасної психології. 2017 Т. 36.
5. Мостовенко С. М. Ціннісні орієнтації управлінської діяльності керівника закладу соціальної сфери. 2019.
6. Новосад М. Г. Корпоративна культура підприємств в контексті сучасних європейських стандартів // Редакційна колегія. 2016. С. 70.
7. Чернишова А. О., Немченко Т. А. Деякі аспекти корпоративної культури організації // Наукові праці Кіровоградського національного технічного університету. Економічні науки. 2010. №. 17. С. 328-330.

Галина ПЕТРИШИН

*кандидат політичних наук, доцент,
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка,
Тернопіль, Україна
onaskogalina@gmail.com*

ТОТАЛІТАРНА ДЕРЖАВА І ОСОБИСТІТЬ

У тоталітарних державах у процесах формування ідентичності домінують формою самоідентифікації є пристосування, і як наслідок цього – формування «загальної ідентичності» з притаманними їй рисами: стадний характер почуттів та уявлень, ірраціональність дій та вчинків, конформізм, зниження рівня індивідуальної самосвідомості і відповідальності, недовіра до інакомислення, низький рівень мотивації до

активних дій щодо зміни соціальної системи, етатистський світогляд тощо. Зазначені риси знаходять вираження у практичній та дискурсивній свідомості. Чому так відбувається? Спробуємо проаналізувати.

Тоталітаризм є формою устрою політичної влади, основним способом придушення самостійного мислення якої є пропаганда «Істини», суть якої визначається самим політичним лідером – «батьком народу» або наближеними до нього ідеологами. Метою такої пропаганди є вибудовування ідейних та культурних моделей, що забезпечують формування безальтернативних духовних потреб. А завданням, згідно міркувань відомої дослідниці тоталітаризму Х. Аренд, є творення картини світу, здатної конкурувати з реальним світом [2, с. 476–477]. Механізмом, що забезпечує ефективність тоталітарної пропаганди, є цензура джерел інформації, особливо ЗМІ.

Ефективними засобами переконання у тоталітарній системі виступає підбір цінностей, що мають осереддям питомі традиції та інтерпретацію історичних подій у новому значенні. Створення нової ідеологічної інтерпретації смислів і значень суспільного буття стає засадничим у вибудовуванні моделі світобачення та формує установки правомірності обраних цілей і необхідності вибору певних шляхів їх досягнення.

Важливим моментом тоталітарної пропаганди є навмисне ускладнення проблем життя, розібратися в яких зможе лише «фахівець». Формується переконання, що життя визначається силами, що лежать поза людиною, її інтересами та бажаннями.

Руйнування загальної картини дійсності, факти якої викривляються і підміняються усталеними шаблонами влади, у певної частини людей паралізують здатність до самостійного мислення. Чим довше тоталітарний режим впливає на свідомість людей, тим більшою є кількість тих, хто потрапляє під вплив його ідеології, і тим менше число людей здатне чинити їй опір.

Чим безпораднішим стає «масовий індивід», тим чіткіше проступає його ідентифікація з «Вождем» та глибшою стає потреба у його захисті й почутті єдності з ним. Завдяки такій ідентифікації людина знаходить силу, якої їй бракує. Людям з такою самоідентифікацією, за Е. Фроммом, властиве виражене акцентоване ставлення до влади та сили; розуміння сутності понять «сильний» і «слабкий», як такі, що мають і не мають влади. Понад те, така людина сама хоче бути владою і прагне до підпорядкування їй інших [3, с. 162]. Щоб у тоталітарній системі панував тотальний контроль, «Вождь» повинен вселяти страх, який руйнує здатність людини до розвитку логічного і критичного мислення й

адекватного сприйняття ситуації. З цією метою використовуються різноманітні методи та методики на будь-яку тему, що викликають страх. Але лідер – це завжди єдиний захисник, який рятує народ від загрози та страху, які він (народ) відчуває доти, доки не потрапляє у досконалий і перетворений світ.

Щойно на основі страху виникає контроль, його досить складно усунути: розлад послідовника і дезорганізована емоційна прихильність до лідера або групи ускладнюють отримання чіткого уявлення про те, що відбувається насправді.

Руйнування індивідуальних внутрішніх рис та особистісних установок виявляється у втраті особистістю критеріїв до диференціації понять «добро» і «зло» та інших універсальних цінностей. Критерієм добра стає служіння ідеї, вождю, месії. Основними чеснотами людини виступають віддане служіння справі, схвалення рішень партії та держави, підпорядкування суворій військовій дисципліні.

Головною опорою тоталітарних режимів є аж ніяк не політичні фанатики, а звичайнісінькі обивателі, готові брати участь у будь-яких злочинах правлячого режиму, та «...взяти на себе будь-яку функцію, у тому числі й «роботу» ката», за умов, коли «... суспільство ... забирає у маленької людини нормальне існування та нормальну самоповагу» [1, с. 52].

Для ідеології Росії, як послідовника тоталітарної системи СРСР, сьогодні характерна суміш догматизму, маніхейства та релятивізму. Сформоване бінарне чорно-біле мислення у великої кількості мас, сприймає просту програму пояснення світового порядку, що ґрунтується на ідентифікації «свій» і «чужий». При цьому «чужі» наділяються рисами, які дозволяють зняти відповідальність з «своїх» за будь-які безчинства і виправдовувати дії влади у внутрішній і зовнішній міжнародній діяльності. Наприклад, війна в Україні, Чечні, Сирії тощо.

Посилення фобій у Росії щодо зовнішніх ворогів дослідники стали фіксувати на початку 2000-х, що було пов'язано із подіями 2004 року – Помаранчева революція в Україні. Прагнення уряду Росії відновити своє політичне та економічне панування в межах колишніх кордонів СРСР, сприяло посиленню її мілітаризації та активізації інформаційної війни, ядром пропаганди якої стає ідея «руського міра». На нашу думку, сприйняття цієї ідеї серед населення Росії зумовлене ідеологічними стереотипами більшовицької доби, а саме ідеї «пролетарі всіх країн єднайтеся», та ідеї «вічного революціонера», борця за справедливість і єдиного рятівника всіх знедолених.

Переломним у масовій свідомості росіян стає 2014 рік (Революція Гідності в Україні), з подіями якого (зміна влади в Києві та її зовнішньополітичного курсу, анексія Криму, війна на Донбасі) пов'язана трансформація політичного режиму Росії в напрямку радикалізації. Російські ЗМІ активно формують у населення думку про Росію як «матір» всіх слов'ян, та месіанську роль Росії у захисті російського світу від бандерівців та Заходу. Служіння «містичній меті» стає доленосним як для населення держави, так і для самого «вождя», який увірував у свою історичну місію та «...диктує певний набір дій ... і одночасно виступає гарантією «коректності» цих дій» [4, с. 88].

Фіксована нині у Росії консолідація більшості населення з владою дуже обмежена за своїм предметом – це консолідація проти «ворогів» за новий порядок на чолі з партією лідера держави. Російська пропагандистська машина широко використовує дезінформацію про реальні наслідки так званої «військової операції» в Україні, політику країн Заходу та дій НАТО. Виправдання широкомасштабної війни Росії з метою не допустити отримання ядерної зброї Україною. Ключові меседжі цієї дезінформації поширюються усіма можливими каналами.

Стандартною російською практикою є приписування власних дій іншій стороні. Наприклад, в російських ЗМІ поширюваними є тези: «Україна готує провокації з жертвами за підтримки західних союзників», «НАТО розширюється попри обіцянку Росії не робити цього, тому Росія буде відповідати». Або поширення ідей щодо безпеки життя для росіян та російськомовних в Україні, зокрема про «нацистські» зачистки. Ці кремлівські міфи і фейки дозволяють сьогодні російській владі виправдовувати будь-які військові дії проти України серед власного населення та здійснювати мобілізацію на війну проти українського народу.

Війна Росії проти України змінила риторичну міжнародних ЗМІ і політиків в оцінці влади Росії та її дій на міжнародній арені. Засудження воєнних злочинів російських окупаційних військ та політики російського фашизму в Україні є головною темою, довкола якої згуртовується весь цивілізований світ. Це той пусковий механізм у глобалізованому інформаційному просторі, що спричиняє руйнування ідеологічних засад цієї тоталітарної системи, і світло переможе темряву.

Здатність системи функціонувати поза предметністю, вибудовуючи ілюзорну картину світу і наділяючи її вигаданим змістом, є найбільшою небезпекою як для людини в тоталітарній системі, так і поза її межами.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Аренд Х. Витоки тоталітаризму [Електронний ресурс]. URL: https://royallib.com/book/arendt_hanna/istoki_totalitarizma.html (дата звернення: 20.03.2022).
2. Арендт Х. Організована вина [Електронний ресурс]. URL: http://ec-dejavu.ru/a-2/Hannah_Arendt_Organized_Guilt.html (дата звернення: 24.03.2022).
3. Фром Е. Втеча від свободи [Електронний ресурс]. URL: <http://modernproblems.org.ru/philosophy/182-begstvo-ot-svobodi.html?start=8> (дата звернення: 7.04.2022).
4. Inkeles A. The Totalitarian Mystique: Some Impressions on the Dynamics of Totalitarian Society [Електронний ресурс]. URL: <https://catalogue.nla.gov.au/Record/2008885> (дата звернення: 12.04.2022).

Віктор ГРУШКО

*кандидат економічних наук, доцент,
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка,
Тернопіль, Україна
grushko.vs@gmail.com*

РИНКОВИЙ ЛІБЕРАЛІЗМ ТА ЕТИКА ЯК РІЗНІ СТРАТЕГІЇ РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ

Один з батьків-засновників сучасної економічної науки Адам Сміт розпочинав свою наукову діяльність у галузі економіки в рамках моральної філософії, основи якої ще до нашої ери заклав античний філософ Аристотель, для якого метою цієї діяльності має бути досягнення добробуту, для вільних громадян. Проте з часу утвердження капіталістичної ринкової економіки жорстка конкурентна боротьба стала причиною наростання скептичного ставлення до можливості поєднання моралі та економічних успіхів. Зокрема, британський вчений-економіст ХХ ст. Ліонель Роббінс заперечував існування хоч якогось зв'язку між етикою та економічними здобутками.

У той же час, опоненти визнання особистого корисливого інтересу в економіці в якості системоформуючого фактору щоразу знаходили все більше аргументів, що багатство не є головним мотивом прояву активності більшості людей, а дуже часто виступає лише засобом для досягнення інших цілей. Пропагований у Новий час тип «економічної людини», головним мотивом якої, як стверджувалось класиками економічної науки, є максимізація особистої вигоди заперечувало навіть віддалений зв'язок між економікою та етикою. Проте, всупереч аргументів пропагандистів уможлидних тверджень в економічній науці, велика частина людей у своїй